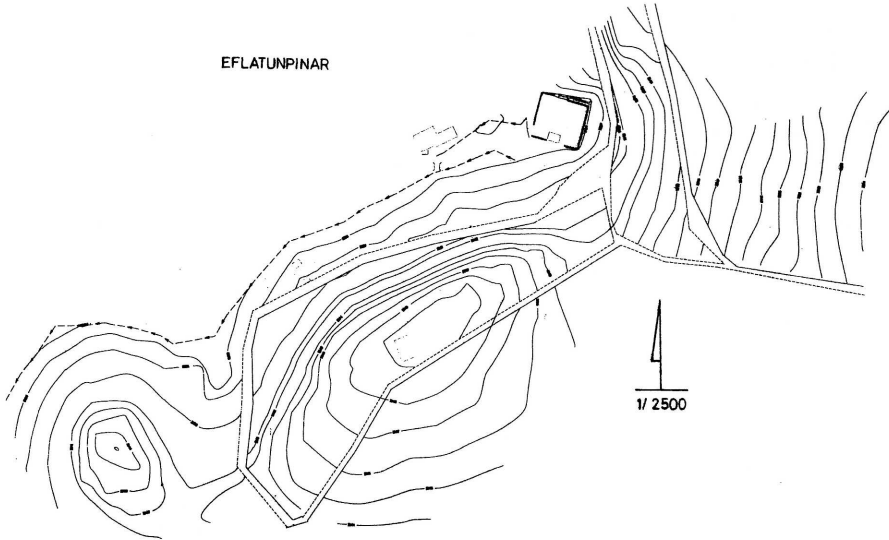

Eflatunpınar Hitit Kutsal Anıt-Havuz 1998 Yılı Çalışmaları¹

(Tafeln X-XIII 1-8)

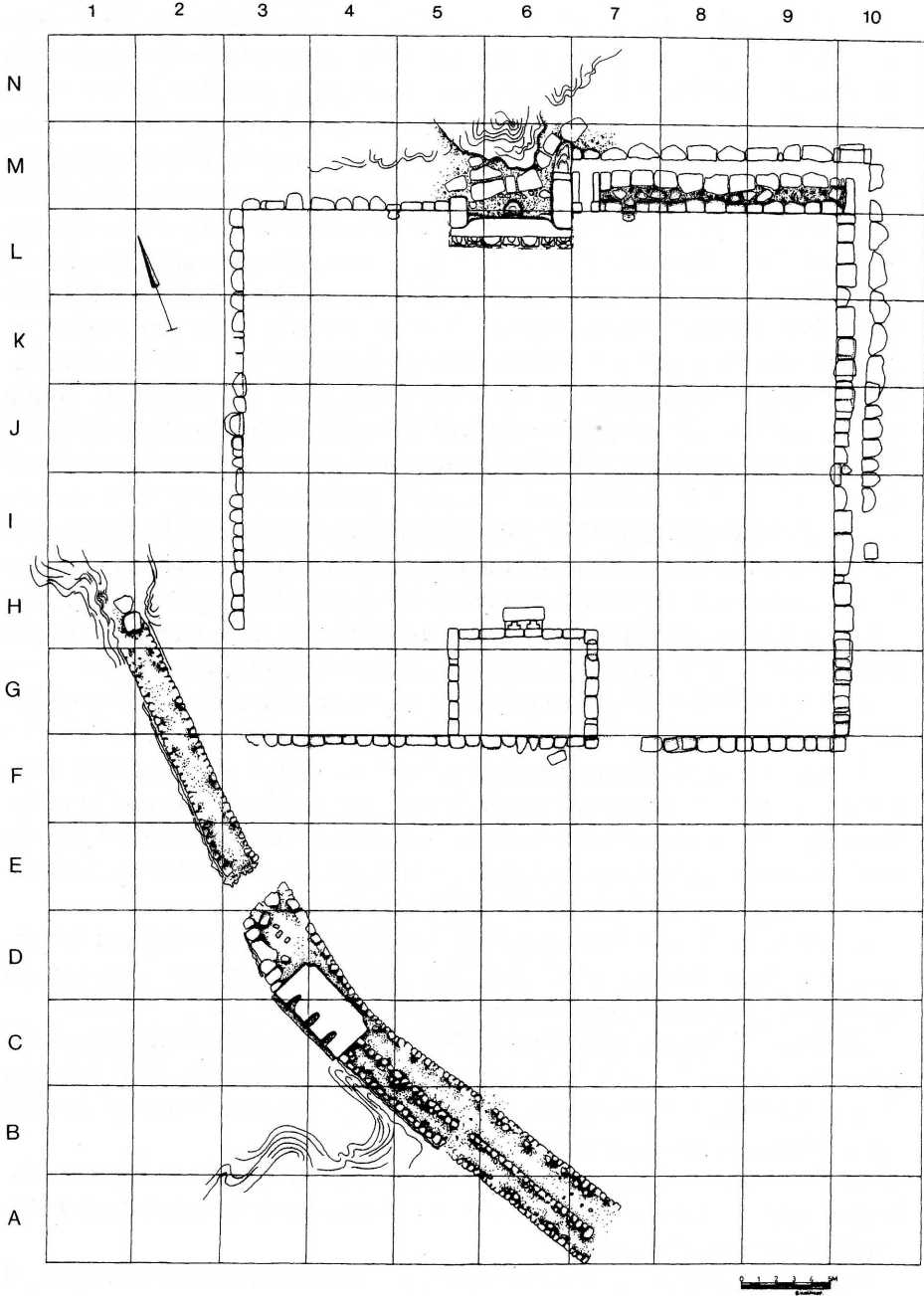
A. Sırrı Özenir - Konya

Eflatunpınar Kutsal Hitit Anıt-Havuzu Beyşehir Şarkikaraağaç karayolunun 16. km.'sinde yoldan 9 km. içerde kuzeydoğuda yer alır. 1837 yılından beri Hamilton'un ziyareti ile Arkeoloji ve Kültür Dünyasına tanınan anıt, yatay bir kaynak tabakası üzerinde yer almaktadır. Yüzyıllar boyu doğa ile başbaşa kalan, çeşitli fiziki müdahalelere uğramış olan anıtın ve doğal su kaynağının özgün konumunu belirlemek, sonradan yapılan anıtın dokusunu bozan yapılanmaları ortadan kaldırmak amacıyla 1996 yılında başlanılan çalışmalarına; ilk olarak anıtın hemen yakınında yerleşik hale gelen şahıs tarafından yaptırılan ve anıtın önünü çevreleyen beton alabalık havuzu kaldırılmıştır. Bu arada anıtın önünde yer alan gölcükte yoğunlaşan bitkiler ve binlerce yıldır biriken balçık temizlenerek anıt ve önündeki gölcüğün özgün yapısı ile konumunu belirlemek amacıyla sürdürülmüş olan çalışmalar beklediğimiz sonuca ulaşmamızı sağlamıştır.

Şekil 1: Eflatunpınar Kutsal Anıt-Havuzun konumu

¹ Eflatunpınar Hitit Anıtı 1996 kazı ve temizlik çalışmaları: VIII Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara 1998, 135 v.d.

Şekil 2: Eflatunpınar Kutsal Anıt-Havuzun planı

Anıt tek başına bir yapı olmayıp, kendine bağlantılı önünde yer alan 34 x 30 m. boyutlarında düzgün kesme taşlardan yapılmış bir havuzla bütün teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra anıtın cephesinde yer alan 14 adet trakhit taş blok üzerine işlenmiş kabartmaları aşağı doğru devam ettiği alt sırada 5 adet ellerini göğüsünde kavuşturmuş, sivri külahlı, sakallı, kollarını göğüsünde birleştirmiş, tanrı kabartmalarının varlığı tesbit edilmiştir. Ayrıca anıtın sağ ve solunda, anıta bağlantılı uzanan havuz kuzey duvarının üstünde simetrik olarak yerleştirilmiş tahta oturur şekilde, ellerini göğüs hizasında kavuşturmuş, yuvarlak serpuşlu, iki adet kadın tanrıçanın tesbiti yapılmıştır. Anıtın tam karşısında kutsal havuzun güney duvarına bağlantılı havuz içine doğru uzanan dikdörtgen bir platform ile platformun anıta yönelik ön yüzünde yan yana tahta oturur şekilde betimlenmiş tanrı-tanrıça çiftinin tesbiti ile önlerinde yer alan bir sunak açığa çıkarılmış idi. Anıtın kısmen açılan doğu duvarının ortasında ise alçak kabartma olarak işlenmiş üst kısmı tahrip olmuş, ikili bir kabartmanın yukarı kısmı ortaya çıkarılmıştı.

Netice itibariyle 1996-1997 yılları çalışmaları sonucu kutsal anıt havuzun kuzey duvarının üst kısmı tamamen açılmış, doğu duvarı, üzerinden geçen modern kanaletin altında kalan kısmı hariç tümünün tesbiti yapılmıştı. Önceleri savak olarak bilinen kutsal havuzun güneydoğusunda ve dışında kalan büyük trakhit bloğun ise 3 adet boğa protomunun betimlediği belirlenmişti.

Bütün bu 1996-1997 yılları çalışmaları sonucu elde edilen veriler ışığında, bu yılki çalışmalar:

1. kısmen açığa çıkmış olan kutsal havuzun özgün yapısının tam anlamıyla belirleyerek ortaya çıkarmak, havuz içini dolduran balçığın temizleme çalışmalarına devam etmek, anıt cephesinin alt sırasında tesbiti yapılan sivri külahlı, sakallı, ellerim göğüsünde kavuşturmuş 5 adet tanrı kabartmasını tamamıyla açığa çıkararak niteliğini belirlemek.

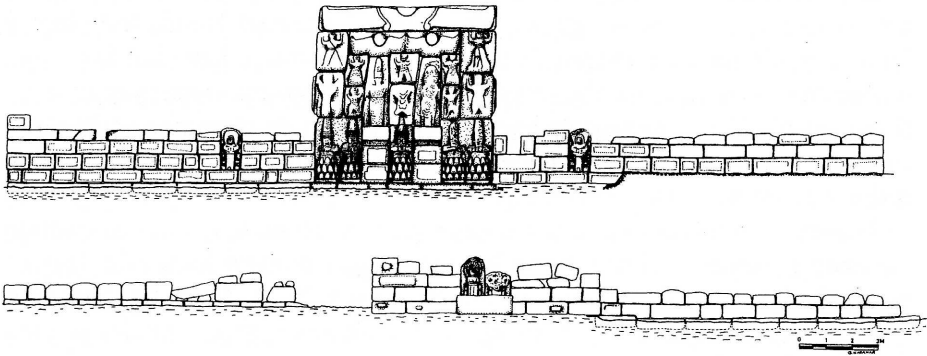
2. Havuzun içinde, havzun güney duvarına bağlantılı olduğunu tahmin ettiğimiz, anıta yönelik platformla, ön cephesinde yer alan tanrı-tanrıça konumunu tam olarak belirlemek.

3. Havuz balçığının genelde temizleme çalışmaları sürdürülürken önceki yıllardaki çalışmalar sonucu havuzun batı ve güneybatı kısmına yığılmış olan gerekli incelenmesi yapılmış balçık yığını taşınarak havuzun tümünü açığa çıkarmak ve özgün zemine ulaşmaya çalışmak.

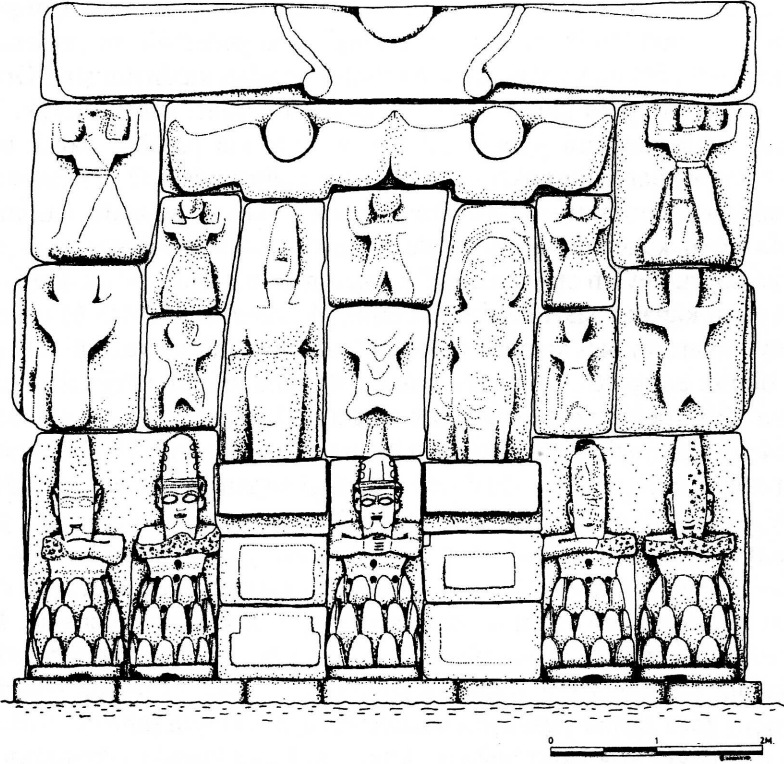
4. Havuzun doğu duvarı üzerinde kalan önceki yıllarda kaldırılan modern su deposuna bağlı sulama kanaletini kaldırılarak havuzun doğu bölümünü de ortaya çıkarmak.

Olarak planlanmış, çalışmalar bu çerçevede sürdürülmüştür. Geçen yıl ki çalışmalar sonucu otlardan arındırılmış olarak bıraktığımız kutsal anıt

havuz alanı doğal olarak yine bitki ve yosunlarla kaplanmıştı. Çalışmalarımıza ot ve bitki temizliği ile temizlenmiş havuz genelinde ve çevresinde bir sezon boyu biriken ve yoğunlaşan bitkiler ortadan kaldırılmıştır. Öncelikle M/9-4, 10/I-N plan karelerinde temizlik çalışmaları sürdürülerek, burada önceki yılda tesbitini yaptığımız havuz duvarına paralel olarak uzanan, yatay kaynakdan suları akaçlayarak anıtın doğusundaki (N/7) savaktan havuzun içine akmasını sağlayan kanallara açılmaları sağlandı. Anıtın doğusunda havuz kuzey duvarına paralel uzanan kanal anıtın arkasından geçerek batıya doğru devam etmektedir. Bu kanalın anıtın arkasında kalan kısmının üstü yassı kapak taşları ile örtülü olarak ele geçmiştir. (M/5-6) devamında kuzey duvarının batı kısmına paralel olan bölümünü ne yazıkki tahrip edilmiş olarak ele geçti. Tahribata neden olduğunu tahmin ettiğimiz üzerinden geçen bitişikteki eve su sağlamak amacıyla kanalet artıkları molozlar kısmen temizlenmiştir. Bunun sonucu havuz kuzey duvarının bu bölümü tamamen ortaya çıkarılmıştır. Bu duvar temizliği sırasında duvarın önünde (L/3) kırık aslan ortaya çıkartılmıştır. Buradaki çalışmalara önümüzdeki yıllarda devam edilecektir. Buradaki kanal içi temizliği sırasında kanalın moloz taşıcıklarla dolu olduğu görülmüştür. Bunlar arasında geçmiş Roma devrine kadar uzanan çanak çömlek parçaları karışık olarak bulunmuştur. Burada sağlam durumda bir bronz bilezik ele geçmiştir. Anlaşılmaktadır ki kanal ve havuz geç devirlere kadar kullanılmıştır. Zaten çevreden edindiğimiz bilgilere göre çarpık yapılaşma sonucu buraya yerleşen şahısın yasaklanmasına dek çevre köy halkı buğday, kilim vs. lerini burada yıkamaktadırlar.

Şekil 3: Eflatunpınar Kutsal Anıt-Havuzun kuzey ve güney duvarı

Şekil 4: Kazı sonrası anıt cephesi

Havuzun batı ve kuzey duvarının birleştiği köşe (L/3) önceki yıllarda tesbit edilmiş idi. Ancak önceki yılda havuz içi temizliği sırasında havuz içinden çıkan balçık tezkerelerle taşınarak havuzun batı kanadını kapsayan kısmında toplanmıştı. İncelemesi yapılan balçığın buradan nakli yapılmıştır. Sonra sürdürülen çalışmalarla havuzun batı duvarı da tamamen açığa çıkarılmıştır. Bu arada duvarın hemen önüne düşen orijinal yeri tesbit edilen taşlar duvardaki yerine konulmuştur.

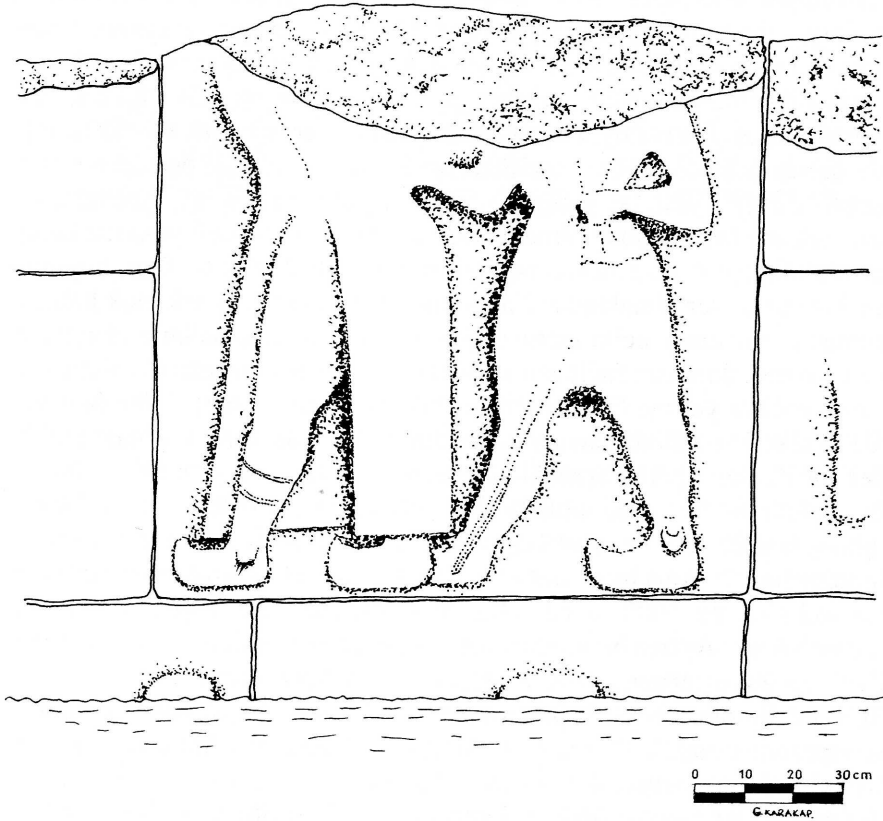
Havuz içi temizliği sırasında önceki yıllarda çıkan balçığın bir kısmında havuzun güneydoğu duvarına ve buradan geçen modem kanaletin üzerine tezkerelerle taşınarak biriktirilmiş idi. Bu alanda da (F,G,H,I/10) öncelikle gerekli işlem den geçmiş olan balçığın nakli sağlanmış ve çalışmalar sonucu havuzun doğu duvarı da tamamen ortaya çıkarılmıştır.

Havuzun güney duvarına bitişik, havuzun içine doğru uzanan, anıta cep-heli platform ile platformun kuzey duvarında anıta yönelik tanrı-tanrıça çiftinin varlığı önceki yıllardaki çalışmalarımızda kısmen ortaya çıkarılmış-

tı. Bu yılki çalışma programımız çerçevesinde platformun konumu ile havuzun güney duvarını tam olarak ortaya çıkarmak amacı ile çalışmalara başlandı. Öncelikle yine burada da evvelki çalışmalarımız sonucu havuz içerisinden çıkarılarak platformun bitişik batısında biriktirilen (G, H/3-4-5) balçığın havuz dışına nakli sağlanmıştır. Yoğun tahribata uğramış olduğunu tesbit ettiğimiz platformun üst dolgusu temizlenmiştir. Gerek in-situ gerekse tahribat nedeniyle savrulmuş olan mimari parçaların yer tesbiti çizimleri yapıldı. Orijinal yeri tesbit edilen taşlar yerine konuldu. Platform (G, H/5-6-7) havuzun güney duvarına bitişik havuzun içine doğru uzanan 6 x 8,50 m. boyutundadır. Kesme taşlardan yapılmış olup, havuzun güney duvarına simetrik olarak yerleştirilmiştir. Örgü taşlarının dış cephesinde havuzun diğer mimari taşlarında görülmeyen kabartma diskler mevcuttur. Platformun doğu duvarına uzanan 13,5 m. batı duvarına uzaklığı ise 11,60 m.'dir. Bu genelde simetriğin hakim olduğu Hitit mimarisinde asimetrik kayma esprisi yoksa mimari hata mı bilemiyoruz. Bu platformun ana zemininin tesbitinden sonra özgün konumunu ve işlevim saptayacağımızı umuyoruz. Platformun kuzey cephesinde anıta yönelik tek parça bloka işlenmiş, platforma birleşik tanrı-tanrıça çiftinin varlığı geçen yıl tesbit edilmiş idi. Bu yılki çalışmalarımızda tamamıyla açığa çıkarılmıştır. Tanrıça kısa kolcuklu, tah-tında oturur şekilde, kolları dizi üzerine konulmuş olarak betimlenmiştir. Başının etrafında şuali taç vardır. Bitişğinde yer alan tanrı ise yine tahtında oturur şekilde betimlenmiş olmakla birlikte maalesef belden yukarısı tamamen yok olmuştur. Bu tanrı-tanrıça çiftinin önünde 2,40 x 0,70 m. boyutlarında bir sunak yer almaktadır. Tann-tanrıça çifti ve sunak tek blok halinde işlenmiştir. Bu sunak belki anıtın doğusunda yer alan, kanallarla akaçlanan suyun havuza akmasını sağlayan savaktaki çıkıntılara dayanarak tahmin ettiğimiz, buraya yerleştirilen ahşap bir kapak ile suyu azaltılabilen havuza, su ile arınan Hitit dindarlarının girmesini sağlayarak sunu yapması içindi. Diğer bir ilginçlik gerek anıttaki göğün fırtına tanrısı ve güneş tanrıçası ile anıta cepheli platformdaki tanrı-tanrıça çifti hattı ve hurrilerin fırtına tanrısı ve güneş tanrıçasının bölgeye özgün olarak acaba bir incelikte ayrı ayrı mı betimlemişlerdi? Anıt havuzdaki kazılar ilerledikçe çalışmalarımızın Hitit Arkeoloji'sine ve 1000 tanrılı Hitit Panteon'una yeni şeyler vereceğini umuyoruz. Ayrıca bu platformun hemen önünde bulunan (H/7) ellerini göğüsünde kavuşturmuş, sadece belden yukarıya ele geçen, göbeğinde bir delik bulunan tanrı heykeli parçası Hitit Arkeoloji'si için çok önemlidir. Çok yıpranmış olarak ele geçen bu parçanın özgün yeri ümid ederiz önümüzdeki yıllarda yapılacak olan çalışmalarda açığa kavuşturulacaktır.

Bu gelişmeler çerçevesinde ve kazı planımız doğrultusunda havuzun batı güney duvarı üzerinde yakın yıllarda yaptırılan kanaleti kaldırmak ve ha-

vuzun bu köşesini de açığa çıkarmayı amaçlayan kazı, daha doğrusu tahribat temizlik çalışmaları (G-H/10-6) plan karelerinde yapılmıştır. Üstteki balçık moloz ve beton kanalet kaldırılmıştır. Havuzun bu kısmının tesbit çalışmaları sırasında daha önce çıkan 2 boğa heykelinin yanısıra hem bu platformun kuzeydoğu köşesinde hem de havuz duvarının bu kısmında tahrip edilerek daha geç devirlerde havuz duvarı içerisinde kullanılmış (G-H/10-8) 6 adet boğa heykeli ele geçmiştir. Başları tamamen kırılmış, vücutları tahrip edilmiş olan bu plastik eserler XIII. yüzyıldan sonra imparatorluğun yıkılması ile tahrip olan havuzun bu kısmın tamirinde kullanmış olabilir. Nedenlerini bu kısmın tamamen açılması ve havuzun tümüyle ortaya çıkarılması ile çözebileceğimizi ümid ediyoruz. İlginç olan boğaların bu köşede yoğunlaşması, iki adet arslan heykeli parçalarının havuzun kuzeybatı köşesinde olmasıdır.

Şekil 5: Kutsal Anıt-Havuz doğu duvarındaki kabartma

Boyutları kesin olarak belirlenen (34 x 30 m.) havuzdaki çalışmaları, havuz zeminini tesbit amacıyla yoğunlaştırılmıştır. Havuzun içine yatay kaynak tabakasından yoğun olarak gelen suyu kesmek yada olabildiğince azaltmak gerekiyordu. Bu amaçla sürekli gece gündüz iki adet su motoru çalıştırılmıştır. Bu arada anıtın önündeki plan karede (H/5-7) geçen yıl üst kısımları ortaya çıkarılan 5 adet tanrının boyutlarını tam olarak açığa çıkarmak için kazı çalışmalarına başlatıldı. Su motorlarının suyu azaltma işlemleri istenilen sonucu tam olarak veremeyince bunun üzerine havuzun doğu güneyinde, havuz dışında, kaynak tabakasından düşük seviyede yapay su yatağı açılmasıyla havuzdaki suyun kodu düşürüldü. Söz konusu plan karelerde yine motorlar gece gündüz çalıştırıldı. Bu ara havuz duvarına paralel kanallardan havuza gelen su engellendi.

Anıtın cephesinde önceki yıllarda tesbitini yaptığımız 5 adet tanrı figürlerinin başları çevresinde oluşan kalın kireç tabakaları mekanik yolla temizlendi. Bu tanrıların ne olduğunu tesbit amacıyla sürdürülen çalışmalarda (L/5-7) figürler tamamen açığa çıkarıldı. Anıt cephesinin alt sırasını oluşturan sivri külahlı, sakallı, kollarını göğüs hizasında kavuşturmuş, iri kulaklı tanrı figürlerinden her iki baştaki iki figür dağ tanrılarını temsil ediyordu. Belden aşağısı diğer Hitit buluntularından tanıdığımız şekilde dağ simgeleriyle bezenmişti. Bir platform üzerinde ayakta duruyorlardı. Aşağıya doğru genişleyen etek kısmında üç sıra kabartma dağ simgeleri betimlenmiştir. 1,80 m. boyunda olan bu figürler platform üzerinde duruyordu. Dağ tanrılarıyla aynı şekilde betimlenmiş olan ortadaki 3 figürün dağ tanrılarının farkı göbeğinde ve eteğinde betimlenmiş dağ sıralarının arasındaki deliklerdi. Göbekte 1 birinci dağ sırası aralarında 4, ikinci dağ sırası arasında 5 adet delik bulunmaktadır. Bu deliklerden su sızmakta idi. Dağ tanrıları anıt temel strüktürü ile tek parça olup aradaki 3 tane ise strüktüre sonradan adapte edilmiştir. Bu nedenle geçen zaman içinde yaklaşık 15 cm. aşağıya kaymıştır. Özgün konumunda bu deliklerden herhalde su akıyordu. Bu aradaki 3 tanrı yer altı su tanrılarını temsil ediyor olmalıdırlar. Hemen anıtın önünde buradaki deliklere geçebilecek ve tıkaç olabilecek trahit bir nesne parçası ele geçmiştir. Belki bunlarda bu deliklerden akan suyu ayarlamak için kullanılıyor olabilirdi. Bu yılki çalışmalarımız anıt havuzun bu kısmında bu seviyede durdurulmuştur. Anıtın yüksekliği şimdilik 6,55 m.'ye ulaşmıştır.

Anıtın iki yanında, havuzun kuzey duvarı önünde (L/7-9, L/3-5) plan karelerinde çalışmalar sürdürülmüştür. Önceki yıllarda anıtın iki yanında, havuz kuzey duvarı içinde havuza yönelik yer alan simetrik 2 tanrıçanın tesbiti yapılmıştı. (L/7, L/4) çalışmalarımız sonucu her 2 tanrıça da tamamen açığa çıkarılmıştır. Tahta oturur şekilde, ellerini göğüsünde birleştir-

miş, yuvarlak serpuşlu tanrıçalar pınar tanrıçaları olmalıdırlar. Sadece yazılı metinlerden varlığını bildiğimiz pınar tanrıça tasvirleri ilk defa karşımıza çıkmaktadır.

Havuz yapısının genel tesbit çalışmaları çerçevesinde doğu duvarı önünde havuz içinde de çalışmalar yapılmıştır. (6/1-3) burada önceki yılda varlığını tesbit ettiğimiz ikili kabartma, önündeki su ve balçık seviyesinin düşürülmesiyle tamamen açığa çıkarılmıştır. Profilden alçak kabartma olarak işlenmiş uzun etekli bir figür ile arkasında elinden tuttuğu (?) kısa etekli bir figür yer almaktadır. Her ikisi de uçları sivri ve yukarı kalkık tipik Hitit yemenilerini giymektedir. Maalesef üst kısmı aşınarak kırılmış olarak ele geçmiştir. Acaba bu kabartma bir tanrı kral çiftini mi temsil ediyordu?

Havuz duvarlarının tamamıyla açığa çıkarılması sonucu batı duvarının kuzey duvarı ile birleştiği yerde batı duvarında 5 m. ölçülerinde bir boşluk vardır. Bu şimdilik önceki yılda açığa çıkarılan 4,80 m. uzunluğunda havuz yapısının dışında ve üst seviyesinde bulunan 3 adet boğa protomlu trakhit bloğun buraya ait olabileceği fikrini uyundırmışsa da ancak kesin sonuca havuz zemini tamamıyla ortaya çıkarılmasından sonra varılacaktır.

Sonuç olarak M.Ö. XIII. yy. son çeyreğinde imparator IV. Tuthalia'nın hükümranlıklarında kuzeni Kurunta'nın vasal kral olarak Hititlerin aşağı ülkesini idare ettiği bölgemizin bu kutsal mekanında ortaya çıkardığımız bu tanrı-tanrıça betimlemeleri Hitit Arkeoloji'sine yeni boyutlar kazandırmıştır. Dağ tanrılarının bu boyutta tasvirleri, yazılı metinlerden tanıdığımız pınar tanrılarının yüksek kabartmaları dağ tanrıları arasına işlenmiş, dağ tanrıları ile tamamen aynı gösterilmiş olan, eteğindeki dağ sıraları arasında yer alan su delikleriyle onlardan ayrılan yer altı suyu tanrıları Hitit Arkeoloji'sinde yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu arada anıtın karşısındaki platformda anıta yönelik tanrı-tanrıça çiftinden; ki tanrının belden yukarısı ele geçmemiş olması büyük bir talihsizliktir, sualı taçlı, tahtında oturur şekilde temsil edilen güneş tanrıçası Hitit Plastik sanatında ayrıcalıklı yerini almıştır. Bu kutsal anıt havuz herhalde tek basma olmamalıydı. Hemen yakınında ve güneyinde yer alan büyükle bir bağlantısı olması gerektiği düşüncesindeyiz. Bu büyükte önceki yıllarda yapılan çalışmalarda 2. bin yerleşmesinin varlığı tesbit edilmişti. Herhalde büyükle kutsal anıt havuz arasında düzgün bir yolun olabileceğini tahmin ediyoruz. Araştırmalarımız bu çerçevede sürdürülecektir. Eflatunpınar Kutsal Anıt havuzu Hatti ülkesinin yazılı kayadaki anıtsal kutsal merkezinden sonra ikinci konumdadır. Devam edeceğimiz çalışmalar sonunda çok daha yeni sonuçlar alacağımızı umuyoruz. Sonuçta çarpık yapılaşma sonu tamamıyla toprak altında mahkum olmaya ramak kala bu ünik anıt Anadolumuza kazandırılmıştır.